

Hành vi ứng xử bảo vệ tài nguyên, môi trường và phát triển bền vững

LÊ HUY BÁ*

1 - Một số suy nghĩ và hành vi ứng xử không phù hợp đối với môi trường

Thế giới đang đứng trước tình trạng môi trường tài nguyên ngày một suy thoái nghiêm trọng. Để có một tương lai an toàn hơn, tránh các hiểm họa cho toàn cầu, chúng ta không chỉ khắc phục về kỹ thuật xử lý, mà sâu xa hơn là phải chỉnh đốn, thay đổi các hành vi ứng xử, có thái độ đúng đắn đối với môi trường sống, xem đó là tiêu chuẩn để đánh giá về mặt đạo đức, trình độ văn minh, phẩm chất của mỗi người.

Thế nhưng hiện trên thế giới vẫn còn có những cách nghĩ không đúng, những hành vi ứng xử với môi trường không phù hợp. Chẳng hạn như:

- *Thế giới có nguồn tài nguyên vô tận*, cho phép con người sử dụng, không cần phải để dành cho các thế hệ mai sau.

- *Tự nhiên là một cái gì đó bị chế ngự*. Công nghệ trở thành công cụ để con người chinh phục tự nhiên. Thế nhưng chính điều này lại mâu thuẫn với sự phát triển bền vững, vì phát triển bền vững không có nghĩa là con

người phải chế ngự tự nhiên mà phải tôn trọng sự tồn tại và phát triển của tự nhiên như là một tất yếu.

- *Thái độ bàng quan với môi trường tài nguyên*, thờ ơ đối với các quá trình diễn biến xã hội, coi sự giới hạn của tài nguyên và sự ô nhiễm môi trường như là một vấn đề đối với người khác chứ không phải của mình.

- *Hành vi ứng xử tự cho mình là trung tâm*. Hậu quả của triết lý "bản thân mình là trung tâm" sẽ đi đến một cuộc sống có nguy cơ ô nhiễm môi trường toàn cầu.

- Ngược lại với quan điểm "*cá nhân là trung tâm*", không ít người cho rằng, vai trò của cá nhân mình quá nhỏ bé. Thực ra, rắc rối bắt đầu từ đây. Bởi vì, hơn 6 tỉ người trên thế giới này đều suy nghĩ như vậy, hoạt động của họ đã tạo ra ô nhiễm môi trường khắp nước và toàn cầu, rồi chúng ta sẽ tự hủy diệt mình.

- *Con người hiện nay đã quá lạm dụng kỹ thuật*. Nhiều vấn đề của ngày hôm nay là kết quả của sự phát triển và áp dụng công nghệ một cách thiếu suy nghĩ, từ "*chủ nghĩa lạc quan kỹ thuật*" về khả năng của công nghệ để giải quyết các vấn đề. Điều này đang xảy ra khắp mọi nơi. Thí dụ như: Trong nỗ lực làm giảm sự hủy diệt lớp ô-dôn ở tầng bình lưu, DuPont và các công ty khác tìm kiếm sự thay thế chất Chlorofluorocarbons, chất thay thế như là một giải pháp về mặt kỹ thuật, chất HCFC- 22, nó làm giảm 20 lần so với mức độ tàn phá của chất CFCs. Nhưng một cuộc kiểm tra gần đây cho thấy chất này cũng lại là loại khí gây hiệu ứng nhà kính. Điều tệ hại hơn, HCFC lại có tác hại làm nóng bầu khí quyển hơn chất carbon dioxyde. Hay nói cách khác,

* GS, TS, Trường đại học quốc gia TP Hồ Chí Minh

việc cố gắng giải quyết bằng kỹ thuật này, chúng có thể tạo ra vấn đề khác tồi tệ hơn.

Ngày nay, sự hủy diệt các loài, sự cạn kiệt nguồn tài nguyên thiên nhiên và sự ô nhiễm thế giới nhắc nhở: *Thế giới chúng ta đang sống có giới hạn*, và đòi hỏi con người phải xử sự đúng đắn để bảo đảm sự phát triển bền vững của trái đất.

2 - Xử thế với môi trường đúng đắn - nguồn gốc hình thành sự phát triển bền vững của trái đất

"Xử thế đúng đắn sự phát triển bền vững của trái đất" được gọi tắt là "**xử thế đúng đắn bền vững**". Trong đó, quan điểm rõ nét: trái đất cung cấp có hạn nguồn tài nguyên và con người là sản phẩm của chính tự nhiên, một phần không thể thiếu được của tự nhiên.

Sự thừa nhận chủ yếu của xử thế với môi trường đúng đắn là "*không có gì vô tận*", trái đất cung cấp có hạn nguồn tài nguyên không thể tái tạo được như kim loại, dầu... Ngay cả nguồn tài nguyên có thể tái tạo được cũng sẽ bị cạn kiệt bởi sự quản lý không đúng. Chúng ta cần phải nhận ra rằng, sự gia tăng sản xuất và tiêu dùng cũng là một nguyên nhân có thể gây thiệt hại cho môi trường sống.

Những nhận thức quan trọng này sẽ dẫn đến chiến lược mới về tiêu thụ nguồn tài nguyên. Thứ nhất, *là sự bảo tồn, giảm bớt việc sử dụng quá mức các nguồn tài nguyên*. Thứ hai, *chiến lược tái sử dụng và tái quay vòng tất cả các vật chất*. Thứ ba, *tăng cường sử dụng nhiều hơn các nguồn tài nguyên có thể tái tạo thay cho tài nguyên không tái tạo* (ánh sáng mặt trời) và hạn chế sử dụng nguồn tài nguyên không thể tái tạo (than và dầu). Thứ tư, *kiểm soát sự gia tăng dân số*.

Như chúng ta biết: trái đất không phụ thuộc vào con người, mà con người phụ thuộc vào trái đất, tất cả mọi thứ đều có mối quan hệ

giống như máu chảy đến từng bộ phận trong cơ thể.

Xử thế môi trường đúng đắn là bao gồm giải quyết tốt mối quan hệ với đất đai, không khí, nước và tất cả các sinh vật sống, cùng với các thế hệ tương lai. Điều này góp phần nuôi dưỡng lòng kính trọng đối với cuộc sống, và giảm bớt cách nhìn của chúng ta về tầm quan trọng của riêng mình, tôn trọng môi trường sống, có ý thức bảo vệ tự nhiên, loại bỏ lối sống vị kỷ hẹp hòi trong xã hội vận hành theo cơ chế thị trường.

Xử thế môi trường đúng đắn đòi hỏi phải thực hiện những nguyên tắc chung trên đây. Nó không loại trừ bất cứ chế độ xã hội nào. *Đây là cội nguồn trong khoa học sinh thái môi trường*, một lý thuyết dựa trên cơ sở của thực tế.

Có nhiều lợi ích từ thực tiễn và đạo đức của triết lý mới này:

Thứ nhất, xử thế đúng đắn môi trường bền vững cho chúng ta việc kiểm tra các quyết định về "Kinh tế tài nguyên" "Kinh tế sinh thái" một cách cẩn thận hơn khi chúng ảnh hưởng đến tính toàn bộ, tính ổn định và vẻ đẹp của thế giới. Chính những suy nghĩ và hành vi vụ lợi cá nhân đã cướp đi của chúng ta về sự an ninh, hạnh phúc, vẻ đẹp và sức khỏe. Phần đầu cho một sự tồn tại chất lượng, nghĩa là kiểm soát được môi trường tài nguyên bằng những công cụ như ISO 14000, LCA, LCM, EPD.

Thứ hai, chúng ta ngày càng nhận thấy mối quan hệ "quốc tế" các thành phần của trái đất và các hoạt động của con người thường có nhiều ảnh hưởng bất ngờ. Kiến thức chúng ta về mối quan hệ toàn cầu gia tăng và có thể đạt đến việc quan tâm tất cả các hoạt động của nhân loại.

Thứ ba, như một kết quả tự nhiên của sự thay đổi trong cách nhìn, chúng ta có thể thực hiện một cách thận trọng hơn trong các khía cạnh của cuộc sống về mặt công nghệ và phát triển. Ví dụ: có một câu hỏi mới đặt ra: "*Có thể xây dựng nhà máy điện hạt nhân không?*", và ngay sau đó, một câu hỏi quan trọng khác sẽ là: "*Hậu quả của ô nhiễm và sự cố môi trường sẽ như thế nào?*"

Các nhà môi trường cho rằng, động vật, thực vật và các sinh vật khác có quyền đòi hỏi tương tự những cái chúng ta đòi hỏi. Có trách nhiệm bảo vệ các loài sinh vật, ***xử thế đúng đắn môi trường bền vững là một tiêu chuẩn đạo đức.*** Nếu không đối xử với "người hàng xóm" bằng lòng kính trọng và sự tử tế, thì không mong "người hàng xóm" đối xử tốt với ta. Chúng ta phải có hành vi đối xử với các loài sinh vật không phải là con người một cách công bằng hơn.

Xử thế môi trường đúng đắn giúp chúng ta thấy sự sai lầm trong quan niệm tự cho mình là trung tâm, để hành động vì lợi ích đối với xã hội và trái đất.

Hệ thống xử thế môi trường đúng đắn là một mẫu mới, nền tảng của một xã hội bền vững. Tuy nhiên, nó có thể khác biệt, nó không cần thiết phải loại bỏ hết công nghệ, tất cả sự phát triển, hay tất cả các sản phẩm vật chất. Thay vào đó, nó biện hộ cách nhìn sâu sắc về tình trạng hoạt động của chúng ta trong một thời gian dài và ước lượng tầm quan trọng của công nghệ, sự gia tăng dân số và chủ nghĩa vật chất.

3 - Cân nhắc và đưa ra quyết định cho hành vi môi trường

Hằng ngày con người phải đối mặt với hàng chục các quyết định, nhiều trong các quyết định này có ảnh hưởng nghiêm trọng đến môi trường. Chẳng hạn như anh nên đi xe máy hay đi xe đạp khi đi làm việc, đi chơi?

Tổng các quyết định của hàng triệu cá nhân cộng vào, sẽ ảnh hưởng sâu sắc đến môi trường sống của chúng ta. Các công ty và chính quyền phải đối mặt với nhiều quyết định như vậy. Lại có các quyết định của những người này tác động sâu sắc đến hàng triệu cá nhân khác. Thí dụ, nên phát triển năng lượng hạt nhân hay đẩy mạnh sự bảo tồn năng lượng truyền thống? Nên sử dụng giấy tái sinh hay mua nguyên vật liệu? Việc hiểu biết các quyết định được tạo ra như thế nào và học hỏi cách tạo ra quyết định có thể giúp chúng ta biết được trách nhiệm của mình đối với môi trường.

Phần lớn các quyết định bị ảnh hưởng bởi các giá trị, cái nhìn đúng hay sai, khao khát hay không khao khát của chúng ta.

Xử thế đúng đắn môi trường bền vững có thể được coi như hệ thống các giá trị tinh thần, đạo đức, nó kêu gọi mọi người xem xét một biến cố mới khi ra quyết định, nó giữ cho chúng ta nơi ở trên thế giới và cầu khẩn chúng ta hành động trong sự hợp tác và cân nhắc, hơn là sự cách biệt và ích kỷ.

4 - Bước chuyển tiếp tạo nên hành vi môi trường đúng đắn

- *Các biểu hiện thay đổi thái độ và hành vi*

Một sự thay đổi sâu sắc trong thái độ là điều cần thiết để bắt đầu một tiến trình. Khi con người chấp nhận và thực hiện xử thế môi trường đúng đắn, sẽ tự tạo ra nó.

Sự thay đổi trong lối sống này dẫn đến một trật tự xã hội mới. Đó là điều cần thiết để có các luật lệ mới và sự thay đổi niềm tin. Nhiều người lại tin rằng tai họa môi trường là cần thiết để làm thay đổi thái độ và lối sống, bởi vì nó sẽ đạt đến "*khủng hoảng*". Các nhà môi trường lại cho rằng, các cuộc khủng hoảng thì quá hỗn loạn và cần phải tránh khủng hoảng khi đạt đến đức tin và hành vi.

Niềm tin và hành vi đúng có thể sẽ tạo ra thử thách tối thiểu để lựa chọn. Tuy vậy, nó cũng có thể là cái khó khăn nhất, đòi hỏi sự hiểu biết sâu sắc trong các vấn đề và các giải pháp của chúng ta. Khả năng bền vững môi trường toàn cầu tăng theo sự thay đổi về suy nghĩ và hành động của mọi người trên thế giới.

- Thực tế đã có sự thay đổi hành vi ứng xử môi trường theo hướng đúng

Không nghi ngờ gì nữa, *thái độ với môi trường* của quần chúng đang thay đổi. Thái độ mới này là do sức ép của sự phát triển của các quốc gia trước việc nguồn tài nguyên cung cấp đang cạn dần và các vấn đề kinh tế không đủ tạo ra một xã hội bền vững, trước hết do nhu cầu hội nhập quốc tế. Yếu tố chính trong chiến lược đang đạt được là sửa đổi lại những cách làm không hiệu quả.

Để đạt được một xã hội và môi trường thực sự bền vững, cần có thái độ, biểu hiện, một mặt duy trì mức sống của con người, mặt khác giảm những đòi hỏi nguồn tài nguyên xuống, hướng đến một xã hội bền vững là phát triển thái độ *"sử dụng ít hơn cái mình có"*. Có nghĩa là cần phải thay đổi cách vận hành, sử dụng xe tiêu hao ít năng lượng; sử dụng phương tiện giao thông công cộng và đi bộ; sử dụng chung các công cụ với hàng xóm hay thuê chúng, bỏ đi các thói quen xa hoa.

- Tránh những cạm bẫy khi ứng xử môi trường đúng đắn

Tạo sự chuyển tiếp đến một môi trường xã hội bền vững là sự thử thách và là cơ hội. Nhưng để làm được điều đó, cần phải tránh:

Trước tiên, là tình trạng tê liệt do nạn thiếu hụt lương thực, thực phẩm, chiến tranh, ô nhiễm môi trường.

Thứ hai, tránh "sự lạc quan tếu" các giải pháp kỹ thuật. Muốn vậy, đòi hỏi các kỹ thuật này phải mang lại lợi ích tối đa và thiệt hại tối

thiểu đối với môi trường và sức khỏe của con người.

Thứ ba, tránh các giải pháp lỗi thời như xây dựng các nhà máy đường, nhà máy xi măng lạc hậu... Tuy nhiên, cần phải cẩn thận với các việc làm của mình vì các vấn đề của ngày mai là hậu quả của những việc làm hiện nay. Các giải pháp mới đối với các vấn đề mới cần có thời gian, nhưng chúng ta cũng cần phải cập nhật.

Thứ tư, phải tránh những ý tưởng hẹp hòi và sự tưởng tượng sai lệch. Tất cả sáng tạo, sự hợp tác và lòng kiên nhẫn sẽ được kêu gọi để đạt được một "môi trường xã hội bền vững", ngay cả khi chúng ta không biết chính xác hình dạng của nó trong tương lai.

Thứ năm, phải tránh thái độ bàng quang và thái độ ỷ lại, cho rằng một người nào đó sẽ giải quyết vấn đề thay mình. Chúng ta cần tích cực và làm nên sự thay đổi; cần bắt đầu với những vấn đề bao quanh chúng ta, ngay lập tức.

Chúng ta sống trong thời đại hợp tác. Muốn thành công cần cùng nhau làm việc. Thành công đến khi mỗi một người tạo ra sự thay đổi nhỏ để cuối cùng sẽ làm thay đổi môi trường toàn cầu.

Tóm lại, **xây dựng một môi trường bền vững** đòi hỏi một chiều hướng mới của **lòng tin** đạt đến hệ thống xử thế đúng đắn, bởi vì thái độ của chúng ta hướng đến tự nhiên xác định giữa chúng ta với môi trường ảnh hưởng lẫn nhau như thế nào.

Mọi người chắc chắn sẽ được sống trong một môi trường sạch sẽ, nâng cao tuổi thọ và tạo ra tài nguyên môi trường bền vững cho thế hệ con cháu mai sau, nếu hành vi xử thế môi trường bền vững đúng đắn, được sự quan tâm đúng mức của Nhà nước, các tổ chức, của các cấp chính quyền và các tổ chức quần chúng, của toàn thể xã hội, toàn thể các quốc gia trên thế giới. □